

З формуванням громадянського суспільства, усвідомлення індивідуумом себе як громадянина, що має обов'язок перед країною та іншими співгромадянами змінює й розуміння культури. Доки відсутнє громадянське суспільство і правова держава, доти політична культура нашого народу матиме відбиток тоталітаризму, що продовжує існувати як політичний засіб та тип політичної ментальності. Існує готовність певної частини суспільства сприйняти тоталітаризм – як нормальний тип політичної системи. І саме культура, цивілізованість як окремого індивіда так і нації в цілому будуть сприяти еволюційному розвитку суспільства.

Польовий М. А.

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
д.політ.н., доцент, доцент кафедри соціальних теорій*

ДЕЯКІ РИСИ СИНЕРГЕТИЧНОГО ПІДХОДУ В ДОСЛІДЖЕНІ ПОЛІТИЧНОГО ПРОЦЕСУ

Сучасна політична наука знаходиться у стані активного розвитку, який пов'язаний, по-перше, із постійною появою нових феноменів суспільного життя, по-друге, з еволюцією та трансформацією існуючих політичних явищ та процесів, по-третє, з вдосконаленням методологічного апарату цих, та, по-четверте, зі зростанням ступеню міждисциплінарних зв'язків, що виражається й у активному взаємному запозиченні методичних надбань окремих наук. Отже, аналіз методичної складової соціальних науки уявляється досить актуальним.

Вивченням методологічних проблем політичної науки займались безліч вітчизняних та зарубіжних вчених: А. А. Дегтярьов, Ф. М. Кирилюк, А. С. Кронверський, В. П. Горбатенко, Л. В. Бойко-Бойчук, М. З. Бунік та ін. В той же час слід відзначити, що рівень підходів, який є дещо проміжним між парадигмальним та методичним рівнем, як правило, аналізується у теоретичних працях незначною мірою.

Метою роботи є аналіз деяких особливостей застосування одного з популярних в політології наукового підходу – синергетичного в порівнянні з деякими іншими на кшталт багатofакторного підходу, які з'явилися в науковому дискурсі дещо раніше та встигли отримати значне коло прибічників та зразків застосування.

Серйозне теоретико-методологічне підґрунтя дослідження нелінійних соціальних процесів надали роботи Г. Хакена, І. Р. Пригожина, І. Стенгерс, В. І. Арнольда, Р. Тома, які було присвячено дослідженню та інституюванню сумісних напрямів, відомих зараз під назвою теорія катастроф, синергетика та теорія дисипативних структур. Одне з перших визначень предмета синергетики надав творець терміну «синергетика» Г. Хакен. На його думку, синергетика займається вивченням систем, які складаються з величезної кількості частин, компонент або підсистем, які складним чином взаємодіють між собою. Слово «синергетика» і означає «спільна дія», підкреслюючи узгодженість функціонування частин, що відображається в поведінці системи як цілого.

Теоретично будь-яка система, яка характеризується багатоелементністю та багатофакторністю, може бути названа дисипативною системою, тобто такою системою чи структурою, що виникає або існує у невірноваженому середовищі за обставин розсіювання, або дисипації, енергії (у самому різноманітному розумінні), яка потрапляє до системи ззовні. Така система має й синонімічні назви стаціонарно відкритої та невірноважено відкритої системи.

В 80-ті – 90-ті роки XX ст. стали з'являтися досить обґрунтовані твердження щодо нелінійності та хаотичності будь-яких процесів, пов'язаних із соціальною діяльністю людини. На влучне твердження В. А. Геловані, «внутрішня структура соціально-економічних систем така, що їх поведінку не можна представити як прагнення до мінімізації одного скалярного критерію. Часто не лише устремління окремих підсистем протилежні, але і сам набір цілей усієї системи містить вимоги, які важко сумістити. Крім того, цілі складних соціально-економічних систем часто погано піддаються формалізації. Але навіть якщо нам вдасться їх виконати, то ми стикаємося з відомою проблемою векторного критерію якості: як визначити найкращу сукупність показників, до якої повинна прагнути досліджувана система?»

І. Р. Пригожин цілком справедливо доводить, що складні системи еволюціонують за законами процесів творчого відкриття, в яких істотну роль грають як стохастичні, так і детерміністські процеси: «Замість уявлень про людські системи, які розкриваються в термінах «рівновага» або «механізм», ми бачимо світ, що постійно розвивається, для якого характерна неточна інформація та цінності, що змінюються, світ, який має безліч варіантів майбутнього».

На думку І. Р. Пригожина, при моделюванні подібних складних процесів необхідно враховувати наявність безлічі дійових осіб і точок зору. Той факт, що кожна з дійових осіб впливає на поведінку інших, призводить до появи нелінійного процесу, який включає різні категорії дійових осіб і різні соціально-політичні функції.

На відміну від «стандартного» системного підходу в синергетиці існує інший підхід до відбору інформації про той або інший процес для аналізу та моделювання. Замість великої кількості чинників (так званих компонент вектора стану), від яких залежить стан системи за звичайного багатофакторного підходу, синергетика розглядає нечисленні параметри порядку, від яких залежать компоненти вектора стану системи і які, у свою чергу, впливають на параметри порядку.

У переході від компонент вектора стану до нечисленних параметрів порядку міститься сенс одного із засадничих принципів синергетики – так званого принципу підпорядкування. Йдеться про підпорядкування компонент вектора стану параметрам порядку. Зворотна залежність параметрів порядку від компонент вектора стану призводить до виникнення того, що прийнято називати круговою причинністю або зворотним зв'язком.

Синергетика виходить з того, що в реальності «лінійний характер розвитку процесів» і «рівноважні стани» домінують не завжди. На значно більшу увагу заслуговує врахування складності та непередбачуваності поведінки дисипативних систем в періоди їх нестійкого розвитку – в точках біфуркації. Прояви таких точок досить різноманітні – руйнація держав, зовнішні інтервенції, державні перевороти, масштабні терористичні

акти, війни, фінансові та інші кризи, форсовані реформи, патові електоральні ситуації, революції, потужні протестні реакції суспільства. Саме у подібних умовах «малозначні» причини можуть здійснювати визначальний вплив на траєкторію політичних процесів. В міру змінення соціальних основ політичної системи змінюється і характер синергетичного параметра порядку, який визначає час появи чергових точок біфуркації у розвитку суспільства.

Отже, головною відмінною рисою синергетичного підходу в політичній науці слід вважати постановку проблеми зведення усього розмаїття проявів суспільного життя до динаміки певного параметра порядку, яка й визначає основні тенденції періодичної хаотичності суспільно-політичного розвитку.

Пехник А. В.

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
к.політ.н., доцент, доцент кафедри соціальних теорій*

ІНСТИТУТИ БЕЗПОСЕРЕДНЬОЇ ДЕМОКРАТІЇ В АСПЕКТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА УКРАЇНИ

Для діяльності громадянина в публічно-правовій сфері характерним є здійснення прав та свобод шляхом самореалізації через публічні інститути. Основу всієї системи муніципальних прав і свобод громадянина становить право на здійснення місцевого самоврядування. Взаємозв'язок політичних прав та свобод людини й громадянина з інститутом муніципальних прав проявляється в зумовленості муніципальних прав з політичними правами та свободами в рамках механізму конкретизації останніх до рівня галузевих форм вираження свободи особи. Отже, муніципальні права та свободи становлять ядро інститутів безпосередньої демократії в системі місцевого самоврядування й не можуть бути відділені від тих інститутів, складовою частиною яких вони є, без того, щоб не порушити єдине політичне поле.

Муніципальні права та свободи людини – необхідний та невід'ємний компонент кожного інституту безпосередньої демократії. Інститут безпосередньої демократії на місцевому рівні неможливий без муніципальних прав та свобод, як і муніципальні права та свободи, які спрямовані на здійснення безпосереднього волевиявлення членів місцевого співтовариства, без інституту безпосередньої демократії.

Основною властивістю муніципальних прав і свобод є можливість самостійно та у межах закону визначати свою форму політичної поведінки. Щоб перетворитися в реальний політичний процес, можливість повинна виразитися в активній, цілеспрямованій політичній діяльності людини. Напрямок, межі цієї діяльності регламентуються конституційними, регіональними (республіканськими) і муніципальними нормами, що становлять інститути безпосередньої демократії.

Муніципальні права, які є основою, базою інститутів безпосередньої демократії в системі місцевого самоврядування, мають різні політичні джерела. За цим критерієм можна виділити три групи муніципальних прав, що становлять основу інститутів без-